

Nel Kars: Vijftig jaar alles in haar eentje

‘Jongejannen’ op het feestje van Juliana

Door Bert Jansma

Al vijftig jaar doet Nel Kars het allemaal in haar eentje op het toneel en dat maakt haar uniek in het Nederlands theater. Ze speelt niet alleen in solo-stukken, ze zorgt voor decor, belichting, decors, rekvisieten, ontwerpt en maakt de kostuums en is ook nog haar eigen chauffeur die met een busje vol met de bouwstenen van haar voorstellingen door het land reist. Op 9 februari viert ze haar jubileum in Diligentia met ‘Buigen of barsten’, voor haar geschreven door Ton Vorstenbosch. Een stuk spelend rond de 18de verjaardag van kroonprinses Juliana in 1927, ten paleize aan het Noordeinde, waarin ze, voor het eerst in haar solo bestaan, mag ‘jongejannen’.

Dat ‘jongejannen’ was een idee van Vorstenbosch. Het begrip zelf stamt uit 1903 toen Herman Heijermans voor Henri de Vries het stuk ‘De brand in de Jonge Jan’ schreef, waarin de acteur alle zeven rollen speelde. Het werd zo’n succes dat de titel spreekwoordelijk werd. Nel Kars, vond Vorstenbosch, moest ook maar eens zo iets doen. “Je bent nu al 35 jaar bezig met stukken rond de geschiedenis van Oranje, je hebt er uitverkochte zalen mee, dat moeten we houden”. Maar hoe? Nel Kars wilde het liefst een stuk dat in de jaren twintig speelde, omdat ze als kostuumspecialiste (opleiding van onder meer Crues Voorbergh) de ‘gay twenties’ qua mode zo leuk vond, zging informeren of de Oranjes in die periode geen feesten of bals gaven.

Maar de Oranjes gaven banketten, soupers, ontvangsten. Geen ‘bals’.

Bontjasje

Via het Koninklijk Huisarchieffzag Nel Kars een fotootje van Juliana in een bontjasje, kouwelijk op het Binnenhof, 30 april 1927. Het bleek dat daar een aubade gebracht werd voor haar 18de verjaardag. In krantenarchieven vond ze het programma van die dag, ze kwam terecht bij een mevrouw De Canter-von Müllen in Baarn, 102 jaar oud en de enige nog levende die op het verjaardagsfeest van Juliana geweest was. “Haar lange termijngheuegen werkte nog goed. Ze wist nog dat er voetvrije japonnen gedragen mochten worden, met een sleepje, en dat er een charleston werd gespeeld”. Via Ridder van Rappard, ooit burgemeester van Driebergen, kreeg ze de correspondentie en ‘kiekjes’ van diens moeder, die ook bij Juliana’s feestje was. Al dat materiaal werd voedsel voor de fantasie van schrijver Ton Vorstenbosch. Hij creëerde een aantal op werkelijke figuren gebaseerde personages, die zich afzonderen in een salon tijdens dat feestje, hetzij om een sigaretje te roken, hetzij uit nervositeit omdat er mogelijk een rebelse Javaanse prins zou arriveren die niet Oranjegeerd was en zeker niet wilde ‘Buigen voor Oranje’. Nel Kars: “Dit is mijn vijfde Oranjegetinte stuk. Eerst Koningin Sophie, daarna Anna Paulowna, toen prinses Marianne, Koningin Emma en nu speel ik dus niet één Oranje, maar het hele feest. Inclusief een meneer,

ceremoniemeester graaf Dunmonceau, speciaal op verzoek van Ton Vorstenbosch en regisseur René Retel. Een beetje eng, maar wel leuk. Ik verkleed me vreselijk veel en dan is er ook nog een epiloog van de oude Wilhelmina, een sprong in de tijd want daar zit de hele Tweede Wereldoorlog tussen. Die sprong maak ik via de techniek en het geluid, dat ik zelf bedien”.

Vietnam

Nel Kars heeft voor meer hete vuren gestaan sinds ze in 1964 ervoor koos om ‘solo te gaan’. Ze had de toneelschoolachter de rug (in de klas met onder anderen Guido de Moor en Willem Nijholt), had bij gezelschappen gespeeld (onder meer Arena/Nieuwe Komedie in Den Haag), maar koos ervoor om met toneelscènes door het land te reizen. Ze kreeg veel publiciteit met haar programma ‘Ik jij zij’, waarin ze onder meer de uit Vietnam teruggekeerde non Françoise speelde, gebaseerd op een Vrij Nederland-interview van Jooop van Tijn. Ze speelde het in Maastricht ook voor non Françoise zelf, die reageerde met ‘Heb ik me daar om mezelf zitten huilen!’ Nel Kars: “Ik had geen auto, ik kende het spoorboekje uit m’n hoofd. Ik zat steeds in restauratiewagens. Daar zaten ook boerenjongens die koeien hadden in de veevagens en die hielpen me altijd met die zware koffers. Na voorstellingen in het land kon ik nooit de laatste trein terug halen. Dus sliep ik bij mensen thuis. Hotels waren te duur. Ik heb werkelijk in honderden boerderijen

Nel Kars staat al 50 jaar alleen op het podium. ▶ Foto: PR

geologeerd”. Ze heeft zich onder het toezien oog van een aantal paarden ook wel eens in een boerenstal moeten verkleeden. Want de plattelandsvrouwen waren haar eerste publiek. “Zij hebben me op het paard geholpen”, vertelt de actrice. “Waar moest ik beginnen in 1964? Opscholen kreeg je potloden en pennen naar je hoofd. Ik ben op banketbakkersscholen en mode-academies gaan vragen. Kwam wel met een taart thuis en een beeldschoon mantelpakje, maar geen contract. Het bestuur van de plattelandsvrouwenvereniging, nu heten ze Vrouwen van Nu, vond dat ik eerst maar naam moest maken. Als troost vroegen ze me voor een inleiding bij Schiller’s Maria Stuart in Arnhem, waar alle besturen van de landelijke verenigingen bijeen waren. Ik heb een prachtige afscheidsmoнолог uit Von del’s Maria Stuart uit m’n hoofd geleerd, heb verteld van Schiller en zijn tijd, ben overgegaan naar Englands Elisabeth en Shakespeare, ben de Noordzee overgesprongen naar Molière. Die bestuursdames wilden allemaal m’n adres hebben. Ik kwam met zeventig contracten thuis. Kon niet mooier”.

Inmiddels weet Nel Kars dat je overal theater kunt brengen. Met een paar lampen in het feestzaaltje achter het café tot in het paleis aan het Voorhout waar ze koningin Emma speelde. Van de plattelandshuisvrouwen, de christenvrouwenbond, de doopsgezinde zusterkringen waar in de foyer de potjesjam, de taarten, de berenpantoffels, de gebreide sokken te koop lagen uitgestald en zij dacht: ‘Daar ligt mijn honorarium’. Tot de theaters waar ze vele uren vóór de voorstelling arriveert, met zelfgemaakte koeken voor de heren van de techniek, want die moet ze te vriend houden. Niemand die het beeft, maar als Nel Kars een voorstelling maakt, is die van haar. Tot en met de gouden ‘takken’ op het pak van de ceremoniemeester in ‘Buigen voor Oranje’. Met hulp van een vriendin en een computer gestuurde borduurmachine in gouddraad aangebracht. Tweehalf uur per tak. “Ja, zo’n voorstelling wordt helemaal van jou”, zegt ze simpel. “Wat heb ik toch een mooi vak”.

Theater Diligentia: 9 februari 15.00 uur.
‘Buigen voor Oranje’ van Ton Vorstenbosch.
Door Nel Kars. Regie: René Retel

Zwartjes zoekende op weg door de kunst

Door Egbert van Faassen

Izaak Zwartjes zette bij zijn afstuderen aan de Koninklijke Academie in 2008 de toon met ‘The Laboratory of Life’. Een enorm bouwsel als een soort een post-apocalyptische fantasie, moeilijk te rijmen met de techniek suggererende titel. Zijn huidige installatie in galerie Nest is kaler. Het is bij eerste kennismaking een soort landelijke ruïne. Opnieuw geeft de titel aan dat het feitelijk om een stuk techniek zou gaan. Een video, waarin de kunstenaar zelf aan het woord is, verduidelijkt zijn bedoelingen. Dat is nodig, want aanvankelijk verdwaalt de bezoeker in het ingewikkelde bouwsel, dat hier is neergezet. Vlak na de opening rook het er sterk naar mest; de geur is nu grotendeels

vervlogen. Hier en daar staan nog wat rommelige hoopjes. Door een deur op een kier kijk je in een speciaal voor deze presentatie afgetimmerd kamertje, waarin ogenschijnlijk afval hoog ligt opgestast. Het centrale complex – ik begin hier al de technische terminologie van de maker over te nemen – is bedoeld als een machine om, al weer in de woorden van de kunstenaar, ‘een soort leegte te bereiken’. Het ding, waarvan ik moet zeggen dat het best plezierig is om daar je eigen weg in te vinden, ziet de kunstenaar als een systeem. Belangrijke onderdelen zijn een schuilplaats, waarin de bezoeker desgewenst ook daadwerkelijk kan schuilen en een transformatorhokje. Deze zijn verbonden door een systeempomp. Deze zijn gemaakt van platen door vocht aange-

tast multiplex, verweerde balken, karton, roestige buizen en stevige T-balken. De geur van stront werd afgescheiden door een mengsel van zaagsel en mest, samengeperst. “Zo maak je de beeldhouwkunst overzichtelijker voor jezelf”, verklaart Zwartjes eenvoudig. Voor hem is het een reële machine, die werkt. Dat komt door dat transformatorhokje. In de film vraagt hij zich af, of zijn kunst meer basaal zou kunnen. “Ik heb de neiging, de grond in te gaan”, zegt hij dan. De vrijheid van het kunstenaarschap ervaart hij ook als een vloek. “Er is niemand, die eens zegt: doe eens normaal”.

Tractor

Om een ‘bedevaartstocht’ te maken, zette Zwartjes een voertuig in elkaar.

Izaak Zwartjes: SA-1. Generator System Pump, 2013. ▶ Foto: Jhoeko

Het voorste, aandrijvende deel is een soort tractor, ‘trekker’ zegt de boer. Met een stang verbonden aan een oud stoeltje als zitplaats. Vijf lange handels dienen om het motorblok aan te sturen. Er is voldoende ruimte om in een laadbak rotzooi mee te slepen. Een jute zak naast de plek van de bestuurder biedt ruimte voor nog meer. Izaak Zwartjes wilde daarmee het Kanaal oversteken, maar hij bedacht zich: wellicht zou zijn vergunningloze voertuig hem worden afgenomen. Zwartjes maakt het zwaar voor zich-

zelf, zegt hij. “Ik heb een te stabiele jeugd gehad”. De Zwartjes-trekker staat ook in Nest opgesteld. Een inventief stuk boeren-hergebruik-gesleutel, dat er ook nog eens prachtig uitziet. Het kan zo naar het Gemeentemuseum, waar de teruggetrokken systeem-verzinner Heyboer weer in de canon van ‘het moderne’ werd opgenomen.

SA-1. Generator System Pump – Izaak Zwartjes. Nest. De Constant Rebequeplein 20b. www.nestruimte.nl

INGEZONDEN MEDEDELING

Nog
3 weken
tot...

De storm

nationalettoneel.nl/de-storm 0900-3456789 (10cpm)

vanaf 18 februari
Koninklijke Schouwburg

het
Nationale
Toneel